

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA: *LAN GUZTIAK*

Frai Bartolome Santa Teresa: LAN GUZTIAK

Aurkezpena

*Bilbon, Bizkaiko Foru Aldundiko Jauregian,
2000.eko uztailaren 4an*

Aurkezleak / Presentadores

- I. Bizkaiko Foru Diputaziotik: Ana Madariaga, Kulturako diputatua;
- II. Bilbao Bizkaia Kutxatik, Gorka Martinez BBK Fundazioburua;
- III. Euskaltzainditik: J.A. Arana Martija, euskaltzain oso, liburuzain eta diruzaina;
- IV. *Karmel* argitararen etxetik: Julen Urkitza eta Luis Baraiazarra paratzaile eta edizio kritikoa burutu dutenak;

* * *

Oharra: Euskaltzaindiaren *Euskararen lekukoak* bildumaren 20.liburukia eta *Karmel* sortaren 12.liburukia.

Frai Bartolome Santa Teresa-ren *LAN GUZTIAK* Interneten daude Bizkaiko Foru Aldundiko, BBK eta Euskaltzaindiko Web gunetan.

Frai Bartolome Santa Teresa: LAN GUZTIAK

Bilbon, 2000ko uztailaren 4an.

*Ana Madariaga,
Bizkaiko Foru Aldundiko
Kulturako diputatua*

Egun on, jaun-andreok:

Atsegin haundiagaz parte hartzen dot, Kulturako foru diputatua nazen honek, Bizkaiko euskereari buruz inoz egin dan argitalpenik garrantzitsuena gizartearen aurrean jartzeko egiten dogun aurkezpen honetan.

Euskal literaturaren benetako bitxi bati buruz dihardugu, egin-eginean bere, bizkaiera klasikoaren jakitunik handienekotzat jotzen dala, XVII. mendeko azkenetan eta XIX. mendearen hasieretan bizi izan zan Frai Bartolome Santa Teresa idazle karmeldarraren *Idazlan Guztiak* edizino kritikoan batzen dituan liburuari buruz.

Gure hizkuntzaren ikertzaile handiak diran Julen Urkitza eta Luis Baraiazarra karmeldarrak gertatutako edizino kritiko honek hainbat gauza barri ditu. Lehen aldiz batzen ditu egilearen lan guztiak. Bertan, orain arte argitaratu bako idazlanak eta eskuizkribuak daukaz.

Arloan jakitunak diranen esanetan, aitatutako egileari buruz inoz egin dan edizinerik ederrena dogu.

Esan daikegu, gainera, argitalpen hau gure Bizkaiko klasikoak ikertzeko oinarriko eta bazterrezinezko lanabesa dogula, Internet erabiliz be kontsultatu ahal izango da. Bertsino digitala dagoeneko eskura dozue Aldundiaren, Euskaltzaindiaren eta BBKren web orrietan.

Liburu eder hau argitaratuta ikusteak harrotasunez bete nauala autortu behar deusuet.

Nire poz honek bi iturburu ditu: lehenengoa, Bizkaiko Foru Aldundiko Kultura Sailak gogo biziz ikusi eta bultzatu dauan proiektua izatea; bigarrena, erakundeen eta gizarteko taldeen arteko lankidetzaren emaitza dogula ikustea.

Eskerrak emon gura deutset, bada, Euskaltzaindiari eta Karmel argitaletxeari izan daben ekimenagatik eta lan eder hau aurrera eroateko Bizkaiko Foru Aldundira laguntza eske jo dabelako. Era berean, eskerrak Bilbao Bizkaia Kutxari be, beraren laguntza oso preminazkoa izan dalako.

Amaitzeko, lan honek izugarriko ekarpena egiten deusola euskal literaturari eta, era berean, oinarrikoa dogula Bizkaiko kultur ondarea berreskuratzeko nabarmendu gura neuke.

PRESENTACIÓN DE LAS OBRAS COMPLETAS DE FRAI BARTOLOMÉ SANTA TERESA

Bilbao, 4 de julio de 2000

*Intervención de la Diputada de Cultura,
Ana Madariaga*

Buenos días a todos y todas:

Es una gran satisfacción para esta Diputada Foral de Cultura participar en la presentación en sociedad de la más importante publicación que se haya hecho nunca sobre el euskera bizkaino.

Hablamos de una auténtica joya de la literatura vasca, concretamente de las Obras Completas, en su edición crítica, del escritor Frai Bartolomé Santa Teresa, carmelita de finales del siglo XVIII y principios del XIX, considerado como una de las máximas autoridades del vizkaino clásico.

Esta edición crítica, realizada por dos grandes estudiosos de nuestra lengua, los carmelitas Julen Urkiza y Luis Baraiazarra, presenta importantes novedades. Por primera vez recoge toda la obra de este autor. En la misma se incluyen trabajos y manuscritos hasta ahora inéditos.

A decir de los entendidos en la materia, estamos ante la mejor edición crítica realizada en torno al citado autor. Podemos afirmar, además, que esta publicación se ha convertido en la herramienta básica e imprescindible para la investigación de nuestros clásicos bizkainos, a la cual se podrá acceder, también, a través de Internet. Su versión digital está ya incluida en las páginas web de la Diputación, Euskaltzaindia y la BBK.

Tengo que reconocer que me siento muy orgullosa de que este libro por fin haya visto la luz.

El motivo de mi satisfacción es doble. En primer lugar, porque se trata de un proyecto muy querido por el Departamento de Cultura de la Diputación Foral de Bizkaia, y, en segundo lugar, porque es fruto de la colaboración interinstitucional y social.

Desde aquí quiero felicitar a Euskaltzaindia y a la editorial Karmel por su iniciativa, y agradecerles que contaran con la Diputación Foral de Bizkaia para sacar adelante esta empresa. También expresamos nuestro agradecimiento a la Bilbao Bizkaia Kutxa, ya que su contribución ha sido fundamental.

Para finalizar, destacaría que esta obra, además de ser clave para la recuperación del patrimonio cultural de Bizkaia, su aportación a la literatura vasca es de un valor incalculable

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA: LAN GUZTIAK AURKEZTEAN

Bilbo, 2000-VII-04

*Jose Antonio Arana Martija,
euskaltzain oso, liburuzain eta diruzaina*

Egun batzuk barru beteko dira ehun urte 1900.eko uztailaren 31n Bizkaiko Diputazioaren jauregi eder hau inauguratu zen egunetik, Luis Aladren arkitektoaren gidaritzapean hamar urtean eraikitako egoitza, hain zuzen. Eta ehun urte igaro dira Diputazioak bere zerbitzuak hemen kokatu zituenetik, Plaza Barrian zeukan egoitza utziz, non orain dagoen Euskaltzaindiak daukan berea. Gaur dator berriz Euskaltzaindia –ez baita lehen aldia– idazle bizkaitar baten lan osoak aurkeztera, beronek nahi zuen idazkeran Prai Bartolome de Santa Teresa karmeldar etxebarritarrenak.

Baina jauregi honen aipamena ez da anekdota hutsa, hemen ernaldu baitzen gure Akademia 1918.eko urtarrilean Kosme Elgezabal eta Felix Landaburu diputatuek sortzea proposatu zutenean, gero lau Diputazioek jaiotza agiria sinatuz. Euskarak eta Euskaltzaindiak beti izan dute etxe honetan babesa, gerra osteko aldi larrietan ere Diputazio honen Euskal Kulturaren Batzordeak eman baitzion bizitzeko arnasa, salbuespenak salbuespen. Baimen eta laguntza horren haria eten barik jarraitu duen instituzioari eskerrikerri beroenak zor dizkiogu, gaurko gertakizunak ematen baitugu, berriz, eskerrona agertzeko parada.

Duela berrehun urte –ikusten duzuen ez ehun urteka goaz– Juan Antonio Mogelekin (1745-1804) harremanak izan zituen Wilhelm Humboldt hizkuntzalari alemanak, eta haren iritzi eta gogoaren aurka euskaldunoi esan zigun gure hizkuntzak ez zuela ehun urte iraungo. Hala gertatuko zen, apika, Bizkaiari dagokionetik, ez balitz sortu bizkaiera literarioaren une eta gunea. Hizkuntza baten indartze, hedatze eta bizi arazoak herrian datza, baina idazleek ematen diote arautzea eta bizi ahal izateko erabilerearen normalizazioa. Horrezaz gain, norberaren txokoko mintzaira zatikatuari, moldeko letretan ematen diote goragoko maila. Liburuetan inprimatua ikusteak beste hizkuntzak duten bezalako “kategoria” adierazten die hiztunak soilik direnei.

Hemeretzigarren mendecaren hasieran gertatu zen hau Bizkaian. Eta Pedro Antonio Añibarro areatarra (1748-1830) eta Juan Mateo Zabala bilbotarra (1777-1840) aparte utzita, Markinaldea izan zen bizkaiera literarioaren sorlekua. Hangoak ziren edo han idatzi zuten Juan Antonio Mogel Urkiza, lehen aipatuak, Bartolome Madariga Garate, gaur omentzen dugun Prai Bartolome de Santa Teresa karmeldarrak (1768-1836), Juan Jose Mogel Elgezabal (1781-1849) beste Mogelen lobak, eta Markinako azpieuskalkian idatzi zuen han bizi izan zen Pedro Jose Patrizio Astarloa Iturrik (1751-1821).

Irakurleentzat idazkietan eta entzuleentzat sermoietan finkatu zuten bizkaiera literarioaren oinarria, bakoitzak bere xehetasun eta bereiztasunekin. Eta Louis Lucien Bonapartek ere Markinakoa hartu zuen bizkaieraren eredutzat, Jose Antonio Uriarte frantziskotarrekin (1812-1869), arrigorriagarrarekin, han izan zituelako harremanak, Markinan bizi izan baitzen 1837tik 1859ra, eklaustrazioaren ondorioz.

Horietatik baten lan osoak aurkezten ditugu gaur Diputazioaren jauregi honetan, Prai Bartolome de Santa Teresarenak, hain zuzen. Idazle honen bizitzaz eta lanetaz ez noa ezer esaten, nik baino hobeto arituko baitira Julen Urkiza eta Luis Baraiazarra karmeldarrak. Baina xehetasun bat nahi nuke azaldu: liburuak argitaratzeko mezenasen falta salatzen zuen Prai Bartolomek, eta hara non, inon bada, eskertuko lukeen Bizkaiko Diputazioaren babesa, ez liburu bat bakarrik, lan osoak baizik argitaratzeko laguntza eman duelako. Berak ezin badu ere, bere izenean paratzaileei eta babesleei eskerrak ematen dizkiet Euskaltzaindiaren izenean, BBKk ere dirulaguntza eman du argitalpen honetarako eta.

Izatez, Bizkaiko Diputazioak babestu zuen 1986an Euskaltzaindiaren Euskararen Lekukoak izena daukan bilduman 12. zenbakia daraman Prai Bartolomeren *Euskal Errijetaco olgueta ta dantzeen neurrizko gatzozpinduba*, Luis Maria Mujikak prestatua, zeinen lehen edizioa Iruñean egin zen 1816an. Frantzisko Antonio de Palacios frantziskotarrak, Balmasedatik bidali zioten itaun bati erantzunez argitaratu zuen *Respuesta satisfactoria del Colegio de Misioneros Franciscanos de Zarauz*, Iruñean argitaratua 1791n. Liburu hau dela uste dut Prai Bartolomeren iturria, eta Palaciosena Luis Antonio Belluga Moncada kardinalak (1662-1743) Murcian 1722an argitaratu zuen *Contra los trajes y adornos profanos...* liburu mardula.

Baina aipatu dudan bilduman bizkaiera literarioaren belaunaldiko beste bi liburu babestu zituen Bizkaiko Diputazioak: aita Luis Villasantek paratu zuen Juan Antonio Mogelen *Cristaubaren icasbidea edo Doctrina cristiania* eta Juan Mateo Zabalaren *Sermoiak I*, bigarrena laster agertuko delarik. Gogoan daukat Bizkaiko Diputazioak aita Luis Villasante euskaltzainburua Bizkaiko *seme kutuna* izendatu zuenean, eskatu ziola bizkaitarren Institutuzio honi Zabalaren sermoiak argitaratzeko dirulaguntza eta eskaria onartua izanik, kaleratu da aipatu lehen tomoa eta bigarrena era argitaratzeko bidean jarria dago.

Bizkaiera literarioaren beste eredu bat dugu, hots, Pedro Antonio Añibarrok bizkaierara itzuli zuen Axularren *Geroko gero*. Hau ere argitaratuko du Euskaltzaindiak Diputazioaren eta BBK-ren babesarekin. Beraz, Euskararen Lekukoaren bilduman bizkaierazko idazle hauen liburuak irakurtzeko aukeran daude: Mogel, Zabala, Añibarro eta Prai Bartolome, lehenagoko argitalpenaz gain, honen *idazlan guztiak* agertzen baitira gaur aurkezten den liburu mardulean.

Euskaltzaindiaren izenean mila esker *Karmel* aldizkariko paratzaileei, babesleei eta etorri zaretan guztioi. Besterik ez.

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA: LAN GUZTIAK

Bilbo, 2000-VII-4

*Julen Urkitza - Luis Baraiazarra,
edizio kritikoa burutu dutenak*

Nortasuna eta garrantzia

Frai Bartolome Santa Teresa (1766-1835), Markinako merindadekoa dugu; Etxebarriko udalerrikoa zen baserri batean jaioa; haurtzaroan Xemeingoa zen beste baserri bateanbizi izan zen, baina Markinako lurretan, hau da, Iturreta auzoan.

Dohain handiz jantzia izan zen. Euskal idazle klasiko bihurturik dugun gizon honek bere nortasun aparta alde sozio-erlijiosoan eta kulturalen agertu zuen batez ere.

Euskal idazle klasiko hau zailtasunez beteriko egoera sozio-politiko eta erlijiosoan bizi izan zen. Halako egoerari zegokionez, izaera adoretua eta buru argia erakutsi zituen beti ere. Markinako karmeldarren komentuz jabetu zen berriro, Frantsestan, fraideak lau urtez (1809-1813) komentuetatik egotzirik egon ondoren. Geroago, 1822an, konstituzioaren izenean “liberalak” eskubide politiko eta erlijiosoak murrizten dituztenean, Frai Bartolomek Isla-ko (Sestao) karmeldarren komentua salbatuko du, karlisten altxamentua eragotziz eta konstituzioaren aldeko bere meritua Bilboko agintaren aurrean agertuz...

Idazle izatea, predikari izatearen ondorio izango da harengan. Predikari bikaina zen. Ezin agortuzko iturri ugaria agertzen du bere hitzaldietan, baina era berean ugaritan galtzen ez dena dugu. Izan ere, argitasuna eta indarra dira haren dohain nagusietarikoak. Bere dohain horiek euskaldunen artean ohitura onak irakasten eta apostolulanean erabili zituen. Hauxe adierazten du Kalahorrako apezpikuak haren liburuetakoa “icasiquizunac” kristauei elizan irakurtzeko agindua apaizei eman izanak.

Frai Bartolomek lau liburu argitaratu zituen euskaraz eta beste bi zituen gutxienez argitaratzeko prest, zorigaitzez galduak direnak. Argitalpen honetan, lau liburu horiez gain, lehenengoz argitaratzen dugu eskuizkribu bat, 1816an argitaratu zuenaren (*Jaungoicuaren amar agiindubeetaco lelengo bosteen icasiquizunac*) aurreko idazketa eta bertso gutziz desberdina dena.

Frai Bartolomek estilo bere-berea du. Bizkaieraren hizkuntz egiturak, ziur aski J.A. Mogelen zuzendaritzapean nagusituz zihoazenak, leialki betetzen ditu, baina betiere bere-bereak zituen estiloa eta idazkera agerian utziz.

Argitalpen honen berritasun eta ekarpenak

a) *Sarrera orokorrari dagozkionak*

Liburuak duen alde onetariko bat sarrera orokorra da, zabala eta ongi landua. Haren bizitzaz orain arte ezagutzen zenetik hemen ageri zaigunera alde handia dago, eta hau ikerketa zorrotz baten emaitza izan da.

Lehen aldiz agertzen da haren bizitza bere osotasunean, argibide berri ugariz jantzia. Horregatik, haren bizitzaz orain gauza asko dakizkigu, bai haren bizitza erlijiosoz eta bai bizitza sozial eta kulturalaz.

Bestalde, edizio kritiko baterako ezinbestekoa zena agertzen dugu: haren hizkuntzaren eta estiloaren azterketa zehatza: grafia, fonetika, morfologia, sintaxia, lexikoa, estiloa etab. Azterketa hau oinarrizkoa gertatzen da, XIX. mendeko Bizkaiko klasiko-en errealitatea ezagutzeko.

Horrez gain, hark idatzitako eta eskuizkribu ugaritan gordetzen den guztiaren berri zehatza ematen da; baita berak argitaratutakoaren berri ere.

b) *Haren idazlanei dagozkionak*

Haren bizitza eta hizkuntzaren inguruan ikerketa sakona oinarritzat duela egingdako argitalpen honek berritasun eta ekarpen ugari ditu:

– Lehenengo eta behin edizio osoa da, orain arte inoiz egin ez dena. Hau da, Frai Bartolomeren garaian argitaratutako idazkiez gain (*Euscal-errijetaco olgueeta ta dantzeen neurrizco-gatz-ozpinduba...*, kuñea, 1816, 209 or.; *Jaungoicuaren amar aguindua*

Ezkerretik eskubira: Luis Baraiazarra, euskaltzain urgazlea; J. A. Arana Martija, euskaltzain osoa; Ana Madariaga, Bizkaiko Foru Diputazioko Kulturako diputatua; Gorka Martinez, BBK Fundazioburua eta Julen Urkitza *Karmel* aldizkari zuzendaria.

beetaco lelengo bosteen icasiquizunac... Iruñea, 1816, X - 278 -32 or.; *Jaungoicoaren amar aguindubeetaco azqueneco bosteen icasiquizunac...* Iruñea, 1817, IV - 301 or.; *Eleisaco zazpi sacramentuben icasiquizunac...* Iruñea, 1918, VI - 376 or.; Juan Jose Moguel, *Plauto bascongado o El bascuence de Plauto en su comedia Poenulo...*,

1828, 125 or.; *Anti-Plauto poliglota o Defensa de Plauto bascongado y de la impugnación del Manual de la lengua basca de Mr. Lécluse*, 1829, 29 or.) eta orain dela urte gutxi argitaratutako *Apuntaciones...* (J. Urkiza, *Karmeldarrak Markinan*, 1691-1991. *Historia eta agiriak*. Larrea - Zornotza, 1992, 752-768) izenekoaz gain, lehen aldiz argitaratzen ditugu ondorengo hauek:

1. Eskuizkribu handi hau: *Jaungoicuaren legueco lelengo bost* Aguinduben *oguetta bost Lecinoe, ta sermoe bat Aita prai Bartolome S^{na} Teresa Marquinaco Carmen oinustuco predicadoriac etaraac. Mandamentuben I. Partia. 1807. urtian.* [10] + 296 + [6 + 14] orrialde. 1816an argitaratu zenaren lehenagoko bertsio ezberdin bat dugu.

2. Sermoi bat, izenburu honekin: *Sermon de la Na^d de N. S^a. (Maria Birginia- ren jaijotzia)*, orain dela gutxi Fidel Altunak aurkitua; *Karmel* gure aldzkarian argitaratzeraz gona bidatu genuen, baina ordurako hitz emanda zegoen *Anuario del Seminario Julio de Urquijon* argitaratzeko.

3. Hainbat gutun eta oroitidazki, Frai Bartolomek, Ordena barruan izan zituen kargu eta zereginengatik batez ere, gaztelaniaz idatziak.

Hala ere jakinaraztea komeni da, gordetzen diren haren eskuizkribu guztiak ez ditugula argitaratzen, halako idazki asko ez baitira haren gauza pertsonalak; esaterako, Etxebarriko udaleko aktak, bera nobizioen maisu zenean idatzitako Ordenako abitu-hartze eta profesetako aktak, kontu-liburu, mezetako liburu eta abarretako hainbat eta hainbat orrialde.

Eskuizkribu hauen guztien berri ematen da Sarrera orokorrean.

- *Euscal-errijetaco olgueeta...* liburuaren argitalpen guztiak ahalik zehatzen aztertuta dira, gurearekin dituzten ezberdintasunez oharrak idatziz.

- Gainera, edizio kritikoa da; orain arte halakorik ez da egin izan, haren argitaratzaileen iritziz, *Euscal-errijetaco olgueeta...* obrarena baino.

- Testu leiala eta ulergarria ematen da.

FRAI BARTOLOME SANTA TERESA: *OBRAS COMPLETAS*

Bilbao, 2000-VII-4

Edición crítica:
Julen Urkitza - Luis Baraiazarra

Personalidad e inmortalidad

Frai Bartolomé de Santa Teresa (1766-1835), natural de la merindad de Markina, nace en un caserío perteneciente a Etxebarria y vive de niño en otro caserío de Xemein, ambos caseríos ubicados dentro del territorio de Marquina, esto es, en el barrio de Iturreta.

Este hombre convertido en escritor clásico vasco, de grandes cualidades, presenta su personalidad más interesante desde dos aspectos, el social-religioso y el cultural.

Frai Bartolomé mostró su personalidad en una época socio-política y religiosa llena de dificultades. Salvó el convento carmelitano de Markina en la época de Napoleón después de una excomunión de cuatro años (1809-1813), en los que el convento fue utilizado como cuartel. Más tarde, en 1622, cuando en nombre de la constitución los "liberales" limitan libertades políticas y religiosas, Frai Bartolomé salvará el convento carmelitano de la Isla en Sestao mostrando al Jefe político de Bilbao sus méritos constitucionales frente a intentos de insurrección carlista...

En el origen de la actividad de este escritor clásico vasco tenemos que considerar al predicador, pero un predicador de excelentes cualidades: el ritmo y la plasticidad de sus discursos o pláticas dominicales, sus ideas claras y su interpelación personal al oyente en favor de una moralidad sana y humanizante hacían de él un predicador codiciado. Los libros publicados por él, que el obispo de Calahorra mandó que se leyesen en los púlpitos, son un buen testimonio de ello.

Frai Bartolomé publicó cuatro libros en euskara, y tenía al menos otros dos preparados que luego se han perdido. En este tomo, además de los cuatro libros, publicamos un manuscrito inédito, que es una redacción anterior al publicado en 1816 (*Jaungoicuaren amar aguindubeetaco lelengo bosteen icasiqizunac*), y había sido escrito diez años antes)... Esta edición crítica recoge también los textos castellanos de Frai Bartolomé; entre ellos se hallan documentos y cartas autógrafas suyas que en su mayor parte son inéditos.

La importancia de este carmelita como clásico del euskera vizcaíno es unánimemente reconocida por todos los entendidos en la materia. No queremos dejar de lado una cita de la máxima autoridad en temas de lengua y literatura, que es Luis Mitxel-

na. En su obra *Historia de la Literatura Vasca* dice textualmente: "Fraí Bartolomé fue un magnífico orador, tonante y fulgurante a ratos, expositor transparente siempre. Son suyas algunas de las mejores páginas de la prosa vizcaína; su léxico, no muy purista, es de una extraordinaria riqueza y variedad".

El estilo de Fraí Bartolomé es inconfundible, pero, entre otras cualidades, podríamos subrayar las siguientes: claridad, plasticidad, ironía y la fuerza de la argumentación. En cuanto a las estructuras del lenguaje, sigue con mucha fidelidad las normas o tendencias que se van imponiendo, probablemente bajo la dirección de Juan Antonio Moguel, pero dejando aflorar siempre su personalidad y su estilo.

Novedades y aportaciones de esta edición

a) *Respecto a la Introducción general*

El libro llama la atención por la magnitud y calidad de la introducción. De lo que se conocía hasta ahora sobre su vida a lo que muestra aquí hay una diferencia notable, y ello ha sido fruto de una seria investigación. Es la primera vez que se presenta su vida en su totalidad con muchísimos datos nuevos de forma que ahora tenemos un amplio conocimiento de su vida y actividad tanto religiosa, social como cultural.

Por otra parte, hemos presentado lo que era tan necesario para una edición crítica: un estudio exacto de su lenguaje y estilo: su graffa, fonética, morfología, sintaxis, léxico, estilo, etc. Este trabajo viene a resultar básico para conocer la realidad de nuestros clásicos del siglo XIX en Bizkaia.

Además se da información exacta de todo lo escrito por él y conservado en muchos manuscritos. Y también todo lo publicado sobre él.

b) *Respecto a sus escritos*

Esta edición, realizada en base a un estudio amplio de su persona o vida y su lenguaje, presenta numerosas novedades y aportaciones:

– En primer lugar se trata de una edición completa, que nunca se había llevado a cabo. Esto es, además de los escritos publicados en tiempo de Fraí Bartolomé (*Euscal-errijetaco olgueeta, ta dantzeen neurrizco-gatz-ozpinduba...*, Iruñea, 1816, 209. or.; *Jaungoicoaren amar aguindubeetaco lelengo bosteen icasiquizunac...* Iruñea, 1816, X - 278 -32. or.; *Jaungoicoaren amar aguindubeetaco azqueneco bosteen icasiquizunac...* Iruñea, 1817, IV - 301. or.; *Eleisaco zazpi sacramentuben icasiquizunac...* Iruñea, 1918, VI - 376. or.; Juan Jose Moguel, *Plauto bascongado, El bascuence de Plauto en su comedia Poenulo...*, 1828, 125. or.; *Anti-Plauto polígloa o Defensa de Plauto bascongado y de la impugnación del Manual de la lengua vasca de Mr. Lécluse, 1829, 29. or.)* y el escrito publicado hace pocos años de *Apuntaciones...* (J. Urkiza, *Karmeldarrak Markinan*, 1691-1991. *Historia eta agiriak*. Larrea - Zornotza, 1992, 752-768), hemos publicado por primera vez:

1. Un gran manuscrito: *Jaungoicuaren legueco lelengo bost Aguinduben ogueeta bost Lecinoe, ta sermoe bat Aita prai Bartolome S^{na} Teresa Marquinaco Carmen oinustuco predicadoriac etaraac. Mandamentuben I. Partia. 1807. urtian.* [10] + 296 +

[6 + 14] orrialde. Se trata de una redacción distinta y anterior a la que se publicó en 1816.

2. Un sermón, con el título *Sermón de la Na^a de N S^a. (Maria Birginiaren jai-jotzia)*.

3. Diversas cartas y memoriales en castellano que escribió frai Bartolomé, en gran parte debido a su cargo y ocupaciones en la Orden.

Sin embargo conviene advertir que no publicamos *todo* lo que se conserva manuscrito suyo, pues no nos ha parecido necesario, por tratarse de algo menos personal, como son las actas del ayuntamiento de Etxebarri, las actas de tomas de hábito y profesiones de la Orden en calidad de maestro de novicios, muchas páginas en libros de cuentas, de misas, etc. De todos estos manuscritos se da noticia en la Introducción general.

– Se han revisado todas las ediciones hechas del libro *Euscal-errijetaco olgueeta...*, hemos anotado sus diferencias con la nuestra.

– Además se trata de una edición crítica, que como tal, según sus editores, sólo se había publicado el escrito de *Euscal-errijetaco olgueeta*.

– Se da un texto fiel e inteligible.